

JEZIK U PRAKSI

TRUBECKOJ — TRUBECKOJA ILI TRUBECKI — TRUBECKOGA

MILOŠ OKUKA

Filozofski fakultet, Sarajevo

UDK 808.61/63-22

Stručni rad

Primljen: 25. decembra 1982.

Prihvaćen: 4. marta 1983.

Prevodioci knjige Bertila Malmberga *NEW TRENDS IN LINGUISTICS* («Slovo ljubve», Beograd, 1979) opredijelili su se za sljedeće oblike prezimena jednoga od utemeljivača strukturalne fonologije: *Trubeckoj* — *Trubeckoja* — *Trubeckojev*. Evo nešto potvrda: »Te minimalne jedinice *Trubeckoj* je zvao fonemama« (str. 90); — »Ova ideja, čiju raniju formulaciju nalazimo kod Jespersena, predstavlja princip na kome se zasniva fonologija ruskog lingviste Nikolaja *Trubeckoja* i njegovih učenika i saradnika« (89); — »*Trubeckoj*jevo delo 'Grundzüge' bez sumnje je obeležilo jednu etapu u istoriji lingvistike...« (98); — »Fonološki sistem izložen u *Trubeckoj*evom delu 'Grundzüge' proširili su i razvili njegov sunarodnik i saradnik Roman Jakobson i francuski lingvista Antre Martine, ljudi veoma različitih stavova i interesovanja« (104).

Nasuprot ovim oblicima, u *Uvodu u nauku o jeziku* Milivoja Pavlovića (Beograd, 1972) uspostavljen je odnos *Trubeckoj* — *Trubeckoga*: »*Trubeckoj* ističe da je... govorna predstava nešto stalno i isto kod cele jezičke zajednice...« (str. 64); — »U ovom pravcu značajan je prilog *Trubeckoga*...« (68), itd.; te u *Uvodu u nauku o jeziku* Milivoja Minovića (Sarajevo, 1978) *Trubecki* — *Trubeckoga*: »U ovom smislu naročito je značajno djelo N. S. *Trubeckoga* 'Osnovi fonologije'« (str. 175); — »*Trubecki* razlikuje tri vrste ovalkvih funkcija glasovnih elemenata...« (175); »Po *Trubeckom*, fonema se ne podudara s određenim glasom« (175), itd.

Kako treba transkribovati i mijenjati prezime ovoga slavnog filologa?

Autori Pravopisa iz 1960. godine daju na ovo pitanje vrlo jednostavan i jednoznačan odgovor: ruski završetak -oŷ izjednačavaju se završecima -ский, -цкий. Evo, uostalom, kako glasi tačka 183a:

»Imena на ский, -цкий preuzimaju se sa završetkom -ski, -cki: Жуковский — *Zukovski*, Десницкий — *Desnicki*. Isto se tako završeci imena u ženskom rodu: -ская, -цкая prenose kao -ska, -cka (*Достоевская* — *Dostojev-*

ska, *Конецкая* — *Кореечка*). A završetke *-ski, -cki, (-ska, -cka)* dobijaju u našoj transkripciji i imena sa naglašenim završecima *-ској, -цкој*: *Шаховској* — *Šahovski* (*Шаховская* — *Šahovska*), *Трубецкој* — *Trubecki* (*Трубецкая* — *Trubecka*). Imena pridevskog oblika sa naglaskom na završetku u kojih se taj oblik u našem jeziku ne oseća kao pridev, već kao imenica: *Толстой, Полевой, Кошовой* — zadržavaju nominativ kao osnovu i menjaju se kao imenice muškog roda na suglasnik: *Tolstoj, Tolstoja, Tolstoju* itd. Ženski oblici u ovih prezimena u srpskohrvatskom jeziku jednaki su muškim oblicima: *Olga Koševoj, Olge Koševoj* itd.¹

Sv. Marković, M. Ajanović i Z. Diklić u *Pravopisnom priručniku* »Svjetlosti«² ne prihvataju ova rješenja u potpunosti, mada slijede osnovnu argumentaciju novosadskog Pravopisa (preuzimajući čak i pojedine formulacije). Oni, naime, ukazuju i na to da se kod nekih prezimena na *-ској* i *-цкој* (u ž. rodu *-ska* i *-cka*) u nom. javlja kolebanje: »*Trubeckoj* (i *Trubecki*) — *Trubeckoga* — *Trubeckome, Pliseckaja* (i *Plisecka*) — *Plisecke* — *Pliseckoj*« (str. 113). Oni, dakle, navode i izvorni i adaptirani nominativni oblik, dajući prednost izvornome, ali se u oba slučaja opredjeljuju za genitiv pridjevske deklinacije.

A. Done smatra da ne treba praviti distinkciju između prezimena tipa *Толстой* i *Трубецкој*; sva treba prenositi izvorno, ostavljajući i rusku prozodiju (*Šahovskóј, Trubeckóј* — *Šahovskája, Truckója* — *Šahovskóju, Trubeckóju* itd.).³ Ovakvo je rješenje praktično, unificirano i opravdano sa stanovišta jezika-davaoca, ali ne i sa stanovišta jezika-primaoca. Ruska imena i prezimena, ako ništa drugo, nužno je prilagođavati našem fonološkom i prozodijskom sistemu.

B. Dabić, nasuprot Doneu, kaže da sama činjenica što je ruski završetak — oñ uvijek *naglašen* nalaže »da se izvrši prvi stupanj njegove adaptacije u našem tekstu (u smislu pomjeranja akcenta sa posljednjega sloga). Ostavljanje toga ruskog završetka ima dalekosežne obličke posljedice: tim zahvatom imenica iz pridjevske deklinacije mora da pređe u imeničku, što se zbilja i dešava. Uporedi u tome pogledu našu deklinaciju *Tolstoj, Tolstoja, Tolstoju*... sa ruskom promjenom *Толсто́й, Толсто́зо, Толсто́му*... A to su velika oblička prestrojavanja!⁴ Dabić, zatim, zaključuje da treba prihvatiti rješenja koja daju sastavljači Pravopisa (1960) »i onda kad oni tolerišu, u pojedinim slučajevima, zamjenu ruskih završetaka *-ској, -цкој* našim *-ski, -cki* (Kramski, Trubecki za

¹ *Pravopis srpskohrvatskoga književnog jezika*, Matica srpska i Matica hrvatska, Novi Sad — Zagreb, 1960, str. 157.

² Dr Sv. Marković — M. Ajanović — mr Z. Diklić: *Pravopisni priručnik srpskohrvatskog — hrvatskosrpskog jezika*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1972, str. 113.

³ Aleksandar Done: *Problemi transkripcije ruskih vlastitih imena u našem jeziku i prijedlozi za njihovo rješenje*, »Književni jezik«, 1/3—4, Sarajevo, 1972, str. 102.

⁴ Bogdan Dabić: *Transkripcija i adaptacija imena iz slovenskih jezika*, Radovi Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, knj. VI, Sarajevo, 1979, str. 56.

rusko Крамској, Трубецкој). Doduše, ovdje bi trebalo poštovati samo zatečene slučajeve, a ne preporučiti ovo za buduća preuzimanja iz ruskog jezika.⁵ Iako Dabić ukazuje u čemu je srž problema, iako u osnovi poštuje i tzv. tradicionalno adaptirana imena i fleksibilnije ponašanje u preuzimanju novih imena, — ipak nije jasno kako treba mijenjati ova ruska prezimena: po imeničkoj ili po pridjevskoj deklinaciji!

I Klajn preporučuje likove *Trubecki, Trubecka* »zbog promene po padežima«, odnosno zbog toga što se nastavci »-oj, -oja, -oje po pravilu /.../ zamenjuju našim pridevskim nastavcima: Trubecki, 'Literaturna gazeta', Carsko Selo itd. (ipak: Boljšoj teatr)«. ⁶

Kako se, onda, snaći u svemu ovome?

Ruska prezimena na oñ u našem tekstu ne mogu se posmatrati jednoobrazno. Kao i u drugim slučajevima pri prenošenju stranih vlastitih imena, odlučujuću, završnu riječ ima jezik-primalac. A to znači da se ta prezimena moraju prilagođavati domaćem sistemu i sa fonološkog i sa morfološkog stanovišta (osobito sa stanovišta prozodije). To se prilagođavanje, međutim, ne odvija mehanički niti rutinski, nego zavisi od srodnost dvaju jezika i kulturnoistorijske povezanosti naših naroda. Uz to, nužno je respektovati i dijahroni i sinhroni aspekt, kao i zakonitosti koje nameće telkuća jezička praksa.

I pisci pravopisnih odredbi imali su ove momente u vidu, ali ne u potpunosti. Radi se, naime, o tome da je u pitanju *pridjevski* završetak -oñ koji govornici srpskohrvatskog jezika osjećaju stranim, suvišnim, a da se preuzimaju *prezimena* koja treba inkorporirati u zakonitosti koje je izgradio domaći onomastički fond (a to znači i u *imeničku* deklinaciju). Budući da u našem jeziku postoje prezimena na -ski koja su po postojanju poimeničeni pridjevi, logično je onda da se i ruska prezimena s pridjevskim završecima prime na -ski i mijenjaju onako kao što se mijenjaju naša imena ovoga tipa: *Rački — Račkoga, Crnjanski — Crnjanskoga*.⁷ No, s druge strane, i preuzimanje ruskih imena i prezimena na -oj i njihova imenička deklinacija ima uporišta u domaćem sistemu: prema imenima tipa *Milivoj, Radivoj, Branivoj, Kladivoj...* (Milivoja — Milivojev...). Ovakvo je preuzimanje pogotovo pogodno kod naziva koji su nam strani i koji su doista pridjevi (Tolstoj, Boljšoj i sl.).

Još jedan faktor ovdje je relevantan: broj slogova u riječi. Očito je, naime, da *dvosložna* prezimena (Tolstoj, Sjedoј, Korčnoј...) u praksi *zadržavaju* ruski nominativ i mijenjaju se po imeničkoj deklinaciji. *Trosložna* i višesložna prezimena se kolebaju u formi nominativa (Tru-

⁵ Dabić, *op. cit.*, 56.

⁶ Ivan Klajn: *Kako se kaže. Rečnik jezičkih nedoumica*, BIGZ, Beograd, 1981, str. 107. i 128; up. i str. 65. i 93; u najnovijem *Jezičko-pravopisnom savetniku* M. Staniću i D. Moračića («Rad», Beograd, 1981, str. 161) samo se ponavljaju, ali nepotpuno i konfuzno, pravopisne odredbe.

⁷ Tomo Maretić: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1899, str. 356; Miloš Okuka: *Pridjevi tvoreni od prezimena na -ski u standardnom srpskohrvatskom jeziku*, »Književni jezik«, X/1, Sarajevo, 1981, str. 7—13.

beckoj — Trubecki), na jednoj, i između pridjevске i imeničke deklinacije (Trubeckoga — Trubeckoja), na drugoj strani. Koje rješenje prihvatiti?

Najgori bi izbor bio, bez sumnje, kombinovanje varijanata (Trubeckoj — Trubeckoga), i on bi se morao isključiti. Rješenja bi, onda, bila sljedeća:

a) sva prezimena preuzimati u izvornom obliku, sa prozodijskom adaptacijom i imeničkom promjenom:

b) dvosložna prezimena preuzimati u izvornom obliku, sa prozodijskom adaptacijom i imeničkom promjenom, a trosložna i višesložna preuzimati kao i ona na -ский, -цкий, sa prozodijskom adaptacijom i pridjevskom promjenom.

Drugo rješenje ima, čini se, više opravdanja i sa stanovišta sinhronije i dijahronije, i sa stanovišta naših pravopisnih navika, i sa stanovišta strukture i srodnosti dvaju jezika.

No, sve je to ipak stvar konvencije, jer se oba rješenja uklapaju u gramatičku strukturu jezika — primaoca.